

3. Методика навчання математики. Загальна методика: Практикум: У 4-х ч.: Ч. 1: Методика формування понять шкільного курсу математики: Навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів / Н. А. Тарасенкова, І. А. Акуленко, І. С. Біда, М. М. Журба / За ред. Н. А. Тарасенкової. – Черкаси: ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 120 с.

4. Методика навчання математики. Загальна методика: Практикум для організації самостійної роботи студентів / За заг. ред. Н. А. Тарасенкової: У 4-х ч.: Ч. 2: Методика роботи з теоремами шкільного курсу математики / Н. А. Тарасенкова, І. А. Акуленко, О.М. Милосердна, О.М. Єрофеева / За ред. Н. А. Тарасенкової. – Черкаси: ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2004. – 155 с.

5. Методика навчання математики. Загальна методика: Практикум для організації самостійної роботи студентів / За заг. ред. Н. А. Тарасенкової: У 4-х ч.: Ч. 3: Методика роботи з правилами і алгоритмами шкільного курсу математики. Методика актуалізації базових знань учнів / Н.А. Тарасенкова, О.М. Коломієць, І.А. Акуленко, М.Е. Люзьяк / За ред. Н. А. Тарасенкової. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2004. – 112 с.

6. Методика навчання математики. Загальна методика: Практикум для організації самостійної роботи студентів / За заг. ред. Н.А.Тарасенкової: У 4-х ч.: Ч. 4: Методика організації закріплення і застосування знань, навичок і вмінь учнів. Методика перевірки і оцінювання знань учнів / Н.А.Тарасенкова, І.А.Акуленко, Л.Г.Касяненко, Є.А.Телепня / За ред. Н.А. Тарасенкової. – Черкаси: Вид. від. Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, 2005. – 140 с.

У статті розкриваються особливості професійного вміння вчителя математики розробляти диференційовану систему вимог до результатів вивчення учнями програмової теми з математики та окреслено шляхи і засоби його формування у студентів.

Ключові слова: майбутній учитель математики, фахові вміння, конструювання вимог до результатів навчання школярів.

В статті раскрываются особенности профессионального умения учителя математики разрабатывать дифференцированную систему требований к результатам изучения учащимися программной темы по математике, а также показаны пути и средства его формирования у студентов.

Ключевые слова: будущий учитель математики, профессиональные умения, конструирование требований к результатам обучения школьников.

The article deals with math teacher's professional ability of ematics to develop the differentiated system of requirements to the results of study of programmatic math theme and ways and facilities of his forming.

Keywords: future teacher of mathematics, professional abilities, constructing of requirements to the results of studies of schoolboys.

УДК 37.013:378

С.І. Тихолаз
м. Вінниця, Україна

ТРЕНІНГ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Постановка проблеми. Стрімкі зміни в соціокультурному житті нашого суспільства, динамізм і напружений характер професійної діяльності медичних працівників вимагають вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців медичного профілю, формування у них передусім особистісної готовності до реалізації гуманістичних цілей медичної діяльності. Професія лікаря має морально-етичну домінанту, що реалізується в глибокому розумінні медичним працівником свого професійного і людського обов'язку, у високій професійній і морально-етичній відповідальності за якість і результати своєї професійної діяльності. Саме стійка професійна спрямованість є важливим регулятором діяльності медичних працівників, забезпечуючи функціонування медицини як соціально-професійної і морально-етичної системи та сфери докладання особистісних якостей фахівців медичного профілю як її суб'єктів. У зв'язку з цим зростає актуальність педагогічних досліджень, спрямованих на пошук ефективних шляхів розвитку і зміцнення професійної спрямованості майбутніх лікарів у період їх підготовки в медичному університеті.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку професійної спрямованості майбутніх фахівців розглядалася в контексті формування професійної ідентичності

особистості (О. Денисова, Т. Маралова, У. Родигіна, О. Трандіна, Л. Шнейдер та ін.), професійної самосвідомості (Л. Григорович, Н. Веселова, С. Кошелева та ін.), професійних інтересів і нахилів (С. Крягжде, О. Прядехо, Б. Федоришин та ін.), ціннісного ставлення до професії (М. Дьоміна). Педагогічні умови розвитку професійної спрямованості студентів медичних ВНЗ досліджувалися О. Пантелеєвою, А. Ткаченко, Н. Аниськіною, М. Дьоміною, О. Неловкіною Берналь та ін. Зокрема, О. Неловкіна Берналь визначила такі педагогічні умови формування професійної спрямованості студентів медичних спеціальностей: «формування у студентів-медиків навичок здійснення навчально-пізнавальної діяльності у вищій медичній школі як засобу їх дидактичної адаптації; розвиток професійного (клінічного) мислення майбутніх лікарів; впровадження засобів педагогічного моніторингу як важеля управління процесом формування професійної спрямованості студентів» [6, с.14].

Становлять інтерес також визначені О. Денисовою психологічні і педагогічні умови розвитку професійної ідентичності студентів-медиків в освітньому процесі вищого навчального закладу: суб'єктивна значущість професії, емоційно-позитивне ставлення до професії і до себе в ній; професійно-орієнтоване інформаційно-насичене навколишнє середовище; активна взаємодія з носіями (трансляторами) професійних норм, цінностей і моделей поведінки; суб'єктна позиція особистості по відношенню до соціальної реальності; особистісно-орієнтований зміст освіти; раннє включення в процес професійної (квазіпрофесійної) діяльності і спілкування; використання форм і методів навчання, заснованих на високій активності і особистісній включеності студентів в освітній процес; діалогічний підхід у взаємодії викладача і студента, що забезпечує поєднання емоційно-ціннісного і професійно-особистісного досвіду викладача і студента; використання групових методів роботи, що забезпечують повноцінний зворотний зв'язок [4, с. 13].

Л. Стоянова стверджує, що істотною умовою підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх лікарів, засвоєння ними професійно значущих зразків діяльності та поведінки є організація взаємин між викладачем і студентами на принципах діалогу, гармонії ділових і особистісних відносин [7].

У психолого-педагогічних дослідженнях пропонуються різні педагогічні умови та методичні підходи до розвитку професійної спрямованості майбутніх медиків. На наш погляд, процеси професійного самовизначення, професійної ідентифікації особистості на етапі навчання у ВНЗ можуть бути актуалізовані шляхом проведення спеціального тренінгу професійної спрямованості.

Метою даної статті є розкриття значення та методичних аспектів організації тренінгу як засобу розвитку професійної спрямованості студентів медичного університету.

Виклад основного матеріалу. Тренінг розглядається як одна із найбільш продуктивних психодідактичних технологій, що добре зарекомендувала себе в освітньому процесі. На думку О. Андрієнко [1], в процесі тренінгу студент здійснює послідовний процес навчання, набуваючи соціально-професійного досвіду з урахуванням власних недоліків і переваг, особистісних та індивідуальних якостей, що виявляються в діяльності.

У процесі розвитку професійної спрямованості майбутніх лікарів доцільно застосовувати розроблені в психолого-педагогічній літературі тренінгові програми (І. Вачков [2], Н. Гаджієва [3], Ю. Ємельянов [5], Л. Шнейдер [8] та ін.), що володіють значним розвивальним потенціалом і відповідають завданням професійного розвитку студентів. У процесі педагогічної підтримки професійного становлення майбутніх лікарів ефективними можуть бути методичні підходи, обґрунтовані у контексті тренінгу професійної ідентичності, зорієнтованого на вироблення кожним учасником свого професійного стилю, усвідомлення власних професійних можливостей, визначення шляхів професійного зростання і оптимального розвитку професійної самосвідомості.

Тренінгові заняття, спрямовані на розвиток професійної спрямованості майбутніх лікарів, варто проводити з студентами щотижня у позанавчальний час в рамках роботи гуртка «Я і моя майбутня професія».

Необхідність звернення до тренінгу як засобу розвитку професійної спрямованості

майбутніх лікарів зумовлена закономірністю, відповідно до якої реальна професійна поведінка індивіда вибудовується відповідно до його професійної Я-концепції. Як свідчать дослідження, корекція професійної складової Я-концепції особистості найбільш успішно відбувається саме в процесі групового тренінгу завдяки дії таких чинників:

- зростання мотивації до самопізнання в результаті впливу групових норм, що активізують рефлексію і самоаналіз;
- усвідомлення власних потреб, можливостей, професійних інтересів і цінностей;
- створення позитивних образів і перспектив професійного та особистісного майбутнього, постановка цілей для підтримки і розвитку професійного образу Я;
- надання індивідові максимального зворотного зв'язку щодо його особистісних проявів, професійної поведінки.

Серед інших чинників, що забезпечують ефективність тренінгу як форми педагогічної підтримки розвитку професійної спрямованості майбутніх лікарів, можна назвати: створення комфортної соціально-психологічної атмосфери, неформальної обстановки взаємодії; можливість задоволення базових потреб студентів (у спілкуванні, прийнятті, досягненні, самоствердженні тощо); умовність соціально-психологічної діяльності, відсутність ризику реальної невдачі, завдяки чому послаблюється вплив раніше засвоєних установок. Таким чином відбувається розширення професійного досвіду студентів і стає можливою зміна професійних установок, корекція професійного образу Я і уточнення намірів щодо професійного майбутнього.

Програма тренінгу як засобу активізації розвитку професійної спрямованості та формування образу майбутньої професійної діяльності студентів має передбачати спеціально організовану розвивальну взаємодію між його учасниками, яка характеризується єдністю таких складових: зміст (професійно орієнтований); розвивальні ситуації; процес взаємодії; способи організації і реалізації взаємодії; готовність до взаємодії, внутрішньоособистісні умови її продуктивної реалізації і результати взаємодії як внутрішньо особистісного перетворення її змісту.

Тренінгова програма повинна спрямовуватися на розвиток у майбутніх лікарів професійної самосвідомості, професійно важливих особистісних якостей, формування адекватної професійної і особистісної ідентичності, уточнення уявлень про особистісні ресурси професійного становлення, посилення мотивації професійної підготовки і самовдосконалення.

Завдання тренінгу полягають в усвідомленні майбутніми лікарями своїх професійних можливостей, визначенні шляхів входження в професійне співтовариство і стимулюванні мотивації подальшого професійного зростання. Реалізація завдань тренінгу досягається шляхом активізації рефлексивних процесів студентів, їх пізнавальних можливостей для аналізу особливостей професійної діяльності, проектування образу професійного майбутнього, вдосконалення інтерактивного і перцептивного аспектів спілкування, вироблення і осмислення своєї професійної позиції.

Професійна спрямованість виступає як багатовимірний інтеграційний психологічний феномен, що забезпечує якісний процес формування образу майбутньої професійної діяльності особистості в ході професійної підготовки лікарів. Стратегія тренінгу повинна передбачати створення можливостей для розвитку самостійності, ініціативності, відповідальності студентів, їх здатності до розв'язання професійних проблем, готовності до подальшого особистісного і професійного розвитку. Актуалізація становлення професійної спрямованості майбутніх лікарів відбувається шляхом реалізації наступних функцій тренінгу: 1) аналіз студентами власної картини майбутнього професійного шляху; 2) створення умов, необхідних для оволодіння сучасними методами пізнання і самопізнання; 3) допомога студентам у визначенні перспектив власного особистісного і професійного зростання.

У процесі тренінгу особлива увага має надаватися формуванню у студентів позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності і педагогічного процесу як засобу особистісно-професійного розвитку. Це забезпечує сприятливу основу для уточнення образу

професії і професійної самосвідомості студентів, зміцнення їх професійних намірів. Тренінгова робота повинна спрямовуватися на: набуття студентами знань щодо специфіки та особливостей майбутньої професійної діяльності; формування позитивного і диференційованого образу Я-професіонала; активізацію рефлексивних процесів, спрямованих на вивчення особливостей власної особистості, їх відповідності вимогам професії; уточненні власної професійної спрямованості; зміцненні ідентифікації з професією.

Змістовно завдання тренінгу доцільно реалізовувати за допомогою двох цільових блоків. Перший передбачає виявлення рівня професійної спрямованості студентів, а також наявного реального й ідеального професійного образу Я та образу майбутньої професійної діяльності. Другий блок передбачає проектування індивідуального образу професійного майбутнього, осмислення майбутньої професійної ролі як потенційного професійного образу Я, актуалізацію особистісних ресурсів студентів завдяки уточненню і змістовному аналізу професійної спрямованості (мотивів навчальної та майбутньої професійної діяльності, інформованості про різні види професійної діяльності і емоційного ставлення до отримуваної професії).

Аналіз студентами професійного образу здійснюється шляхом актуалізації продуктивної особистісної позиції за допомогою проблемно-рефлексивного полілогу. Принципами проведення тренінгу є: добровільність, партнерське спілкування, активність, зворотний зв'язок, конфіденційність, безоцінність, психологічна безпека і підтримка.

Тренінг професійної спрямованості передбачає послідовне проходження трьох етапів, на кожному з яких вирішуються специфічні завдання. Мета першого етапу полягає в організації групи студентів, їх залученні до активної групової роботи, діагностиці професійної спрямованості, з'ясуванні сформованого у студентів образу Я та образу майбутньої професії. На цьому етапі слід реалізовувати такі основні завдання: мотивація участі студентів у груповій роботі; спрямування членів групи на спільне виконання тренінгових завдань і вправ; аналіз підсумків діагностики професійної спрямованості студентів та сформованих у них індивідуальних образів професії медика. Значна увага має приділятися ознайомленню студентів з класичними і сучасними науковими уявленнями про соціальний зміст медичної професії, її призначення, професійно необхідні особистісні якості медика, мотиваційно-ціннісні, суб'єктні передумови успішності діяльності лікаря.

З метою стимулювання самоаналізу та спонукання студентів до професійного самовдосконалення на початковому етапі тренінгової роботи слід особливу увагу надавати діагностиці особистісної та професійної ідентичності студентів, їх уявлень про цінності і особистісний смисл медичної професії, мотивів навчальної та професійної діяльності, окремих структурних компонентів професійної спрямованості. Діагностику особливостей професійної спрямованості студентів можна здійснювати за допомогою таких методик, як: анкета для виявлення професійної спрямованості; тест двадцяти речень «Хто Я?» Д. Куна і Л. Маккпартленда; тест опитувальник «Ставлення особистості до себе» В. Століна і С. Пантелеєва; міні-твір «Моя майбутня професія».

Початкова діагностика спрямовується на виявлення професійних уявлень студентів, які потребують корекції. З цією метою на початку тренінгових занять студентам можна роздати анкетні бланки з пропозицією їх заповнити. Заповнені форми зберігаються до закінчення тренінгу. Завдяки цьому після закінчення занять студенти матимуть можливість переглянути свої початкові відповіді і проаналізувати, в яких позиціях відбулися зміни, а які все ще вимагають уваги. Після заповнення студентами анкет організовується групове обговорення питань: Які напрями у вашому професійному навчанні видаються зараз вам найбільш важливими? Як ви гадаєте, ваші відповіді на питання анкети рік тому були б такими ж, як зараз? Що потрібно зробити для поліпшення вашої професійної підготовки?

На завершальній стадії першого етапу доцільно організувати групову дискусію за наслідками проведених діагностичних методик.

Другий етап тренінгу передбачає проведення різноманітних вправ і виконання завдань, спрямованих на оцінку студентами різних аспектів професійного майбутнього, включаючи аналіз сформованих уявлень про професію і про себе як суб'єкта майбутньої професійної

діяльності. Виявлені на першому етапі змістові особливості професійної спрямованості студентів зіставляються з ідеальним образом професійної діяльності та сформованим індивідуальним образом професії, що дає змогу оцінити можливості і обмеження студентів у професійній сфері, а також уточнити їх індивідуальні уявлення про майбутню професію.

Завдання другого етапу тренінгової роботи мають полягати в: стимулюванні і спрямуванні самопізнання студентів на формування адекватного суб'єктивного образу професії та професійного образу Я; актуалізації професійної спрямованості майбутніх лікарів; стимулюванні особистої відповідальності за побудову професійного майбутнього; формуванні у студентів уявлення про себе як суб'єктів професійного становлення; їх підведення до усвідомлення наявності в собі особистісного потенціалу для самореалізації в майбутній діяльності; активізації і спрямуванні зворотного зв'язку під час групової взаємодії.

На другому етапі тренінгових занять головна увага має приділятися власне корекційно-розвивальній роботі, направленої на розвиток і зміцнення професійної спрямованості студентів. У процесі тренінгу професійної спрямованості доцільно широко практикувати групові дискусії, рольові ігри, кейс-метод, моделювання професійних ситуацій.

Логіка проведення другого етапу має підпорядковуватися загальній меті тренінгу і передбачати проведення вправ, які можна поділити на декілька смислових блоків. Перший блок вправ спрямовується на з'ясування і уточнення образу професійного майбутнього студентів:

– вправа «Ключі» (К. Фопель), мета – розвиток символічного мислення, корекція неадекватних ставлень, визначення і прийняття нових перспектив;

– вправа «Людина-одноденка» (Г. Абрамова), мета – розширення часової професійної перспективи;

– вправа «Простір життя» (А. Кроник), мета – формування умінь планування професійного і життєвого шляху, зміцнення «почуття реальності»;

– вправа «Відеомонолог», мета – розвиток механізму імовірнісного прогнозування, тренування публічних виступів;

– вправа «Раніше – зараз – потім» (Р. Бардієр, І. Ромазан, Т. Чередникова), мета – розвиток часової перспективи;

– вправа «Професійний портрет», мета – розвиток уявлень про майбутнє, формування позитивного образу Я і професійного майбутнього;

– вправа «Мої завдання», мета – визначення пріоритетних цілей, зіставлення завдань і рівня їх реалізації у майбутній професійній діяльності;

– вправа «Цінності професійної діяльності», мета – актуалізація власних професійних цінностей і їх порівняння з суспільними цінностями медичної професії;

– вправа «Я через 10 років» – проектний малюнок, метою якого є усвідомлення себе як представника медичної професії у часовій перспективі.

У процесі тренінгу застосовувалися також вправи, спрямовані на аналіз і корекцію студентами власного образу Я: «Професійна ідентичність» (С. Сімагіна), «Хто Я?» і «Ідентифікація – який Я?» (Дж. Шервуд); на з'ясування змісту професійного образу Я: «Підвищення професіоналізму», «Кінорежисери» (В. Бабайцева), «Готель», «Реклама послуг» (І. Вачков), «Точка зору» (В. Бабайцева); на уточнення професійної спрямованості: «Потрібний лікар» (І. Вачков), «Професіограма» (О. Іванова); а також вправи, направлені на з'ясування професійних можливостей і здібностей студентів, емоційного ставлення до майбутньої професії, мотивів професійної діяльності та професійних ціннісних орієнтацій.

Третій етап тренінгу має спрямовуватися на аналіз і обговорення результатів самопізнання студентів, прогнозування ними свого професійного майбутнього. Основні завдання цього етапу полягають в актуалізації професійних намірів студентів, формуванні у них адекватних уявлень про професійно важливі якості та особливості майбутньої професійної діяльності, розвитку професійних інтересів і мотивів, які не тільки істотно впливають на якість навчальної діяльності, але й відображають готовність до роботи за фахом. Важливе значення має надаватися також спонуканню студентів до усвідомлення себе в

часовій перспективі, пов'язаній з професійною діяльністю, визначення професійних цілей і шляхів їх досягнення, вироблення навичок самостійного прийняття рішень і відповідальності за їх реалізацію.

У процесі тренінгової роботи можуть використовуватися різноманітні методи активного навчання, спрямовані на вирішення триєдиного завдання: усвідомлення студентами свого професійного «Я», прийняття себе як представника відповідної професії, управління собою в професійних ситуаціях і в цілому — своїм професійним розвитком.

Висновки. Отже, використання тренінгу з метою розвитку професійної спрямованості студентів медичного університету актуалізує осмислення ними шляхів можливої корекції особистісних характеристик, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Це, у свою чергу, сприяє усвідомленню студентами себе як суб'єктів професійної діяльності, спонукає їх до постановки конкретних цілей професійного самовдосконалення та визначення шляхів їх реалізації. У процесі такої роботи навчання набуває особистісної значущості, а професійне самовизначення стає більш усвідомленим і зрілим. Окрім того, тренінг дає змогу підвищити рівень мотивації студентів до формування професійного майбутнього, узгодженого з реальним Я та образом медичної професії.

Література:

1. Андриенко Е.В. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной зрелости учителя / Е.В. Андриенко. – М., 2002. – 144 с.
2. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга / И.В. Вачков. – М., 2000. – 224 с.
3. Гаджиева Н.М. Основы самосовершенствования: тренинг самосознания / Н.М. Гаджиева, М.Н. Никитина, Н.В. Кислинская. – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 144 с.
4. Денисова О.В. Становление профессиональной идентичности студента-медика в образовательном процессе вуза: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / О.В. Денисова. – Екатеринбург, 2008. – 25 с.
5. Емельянов Ю.Н. Обучение общению в учебно-тренировочной группе / Ю.Н. Емельянов // Социальная психология в трудах отечественных психологов. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – С.414-424.
6. Неловкіна Берналь О.А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості студентів медичних спеціальностей / О.А. Неловкіна Берналь // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – Ч. 1. – № 10 (197). – С. 12-21.
7. Стоянова Л.В. Оптимизация диалогического взаимодействия преподавателей и студентов в условиях медицинского вуза : Дис... канд. пед. наук 13.00.01 // Лела Вахтанговна Стоянова. – Иркутск, 2005. – 162 с.
8. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг / Л.Б. Шнейдер. – М.: МПСИ; Воронеж: МО ДЕК, 2004. – 600 с.

У статті обґрунтовується значення та розкриваються методичні аспекти організації тренінгу як засобу розвитку професійної спрямованості студентів медичного університету.

Ключові слова: професійне становлення майбутніх лікарів, професійна спрямованість, тренінг професійної спрямованості, етапи тренінгу.

В статье обосновывается значение и раскрываются методические аспекты организации тренинга как средства развития профессиональной направленности студентов медицинского университета.

Ключевые слова: профессиональное становление будущих врачей, профессиональная направленность, тренинг профессиональной направленности, этапы тренинга.

In the article a value is grounded and the methodical aspects of organization of training as facilities of development of professional orientation of students of medical university open up.

Keywords: professional becoming of future doctors, professional orientation, training of professional orientation, training stages.